

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI IJODKORLIKKA O‘RGATISHDA XORIJIY
TAJIRIBALARNI O‘RGANISH METODIKASI (ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARI
MISOLIDA)****Sadriddinova Zulfiya Mirzaliyevna**

Qo‘qon universisteti Ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Muqimjonova Nilufarxon Ikromjon qizi

Qo‘qon universiteti Ta‘lim fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini shakllantirish va uni takomillashtirib borishning o‘ziga xos xususiyatlari. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarining mazmuni boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish savodxonligini rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlari haqida ma‘lumotlar keltirilgan. Undan tashqari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijodkorlikka o‘rgatishda xorijiy tajribalarni o‘rganish metodikalari bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, hamkorlik, o‘qish samaradorligi, o‘qish savodxonligi, samarali natija, o‘qituvchi faoliyati, o‘quvchi faoliyati, xorijiy tajriybal, metodika, kreativ.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda “Xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 997-sonli qarorida va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-aprelda “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 5712-son, Farmonida 2030-yilga kelib ta‘limi taraqqiy etgan mamalakatlar doirasida reyting bo‘yicha jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar yo‘nalishidagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo‘naltirilgan ta‘lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan.¹

O‘quvchiga tilni o‘qitish orqali shu til bo‘yicha egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy to‘rt turi: nutqni tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish amallari bo‘yicha har bir sinfda taqozo etiladigan malaka va ko‘nikmalar me‘yorini rivojlantirish, bunda o‘qish hamda mehnat jarayonida, oila va jamoat joylarida yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikr almasha olish va fikr bayon eta bilish, eshitilgan materialni idrok etish, shuningdek, yozma manbalarni o‘qish orqali axborot olish, voqea-hodisalarga o‘z munosabatini bildirish tarzida muloqotga kirish malakasini egallab borish dinamikasi nazarda tutiladi ²

Avvalgi darsliklarda eshitib tushunish kompetensiyalariga doir mashqlar deyarli yo‘q edi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Hozirgi darsliklarda esa eshitib tushunish kompetensiyasini rivojlantirish uchun har bir mavzuga alohida topshiriqlar ishlab chiqilgan. Undan tashqari

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни (2020 йил 23 сентябрь, ЎРҚ-637-сон) // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон // <https://lex.uz/docs/5013007>

² Ona tili va o‘qish savodxonligi. 1-qism [Matn]: darslik 1-sinf uchun / I.Azimova [va boshq.]. – T.: Respublika ta‘lim markazi, 2021. – 104 b.

darsliklarda o‘qish va yozish amallari bo‘yicha qator topshiriqlar ishlab chiqilganligi ham e‘tiborga loyiqdir.

O‘qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirish uchun ajratilgan topshiriqlar ham asosan matnda ochiq ifodalangan ma‘lumotlarga yoki didaktik elementlarga qaratilar edi. Endi esa darslikda o‘qib tushunish kompetensiyasining barcha qismlarini qamrab oladigan savol va topshiriqlar bo‘ladi.

Shu paytgacha ona tilini o‘qitishdan maqsad tilning grammatikasini o‘rgatish, til strukturasi qoidalarni yod oldirish edi. Yangi darslikda eng muhim qoidalargina qoldirilgan. Rang-barang tasvirlar va qiziqarli topshiriqlarga ko‘proq urg‘u berilgan. Bilamizki rang-barang tasvirlar va qiziqarli topshiriqlar bolalarda qiziqish uyg‘otadi qolaversa o‘sha topshiriqlar bajarish mobaynida bolada har xil ko‘nikmalar, ijobiy qarashlar, kreativ g‘oyalar yuzaga keladi. Shuning uchun boshlang‘ich sinf darsliklarida rang-barang tasvirlar, qiziqarli topshiriqlar bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Yurtimizda ta‘lim-tarbiya tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar haqiqiy ma‘noda bir-ikki yillik yoki qisqa davrda samaraga erishishga qaratilgan ish emas, balki chin ma‘noda bir necha yuz yillarga tatiydigan o‘zgarish bo‘ldi, desak xato bo‘lmaydi. Bu prezidentimizning kelajagimiz, kelajak avlodimiz haqida qayg‘urib, yurtimizning barcha farzandlari - mening farzandlarim, ular bizlardan ko‘ra kuchli, bilimli va albatta baxtli bo‘lishlari kerak, degan g‘oyasi zamirida donishmandlarcha siyosat yotganini ko‘rsatadi. Ma‘lumki, ta‘limda ilg‘or pedagogik va yangi axborotlar texnologiyalarini tatbiq etish o‘quv mashg‘ulotlarining samaradorligini oshiribgina qolmay, ilm-fan yutuqlarini amaliyotda qo‘llash orqali mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, har tomonlama barkamol yuksak ma‘naviyatli shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda ta‘lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo‘lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an‘anaviy ta‘limda o‘quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o‘zlari qidirib topish, mustaqil o‘rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishga o‘rgatadi. O‘qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo‘naltiruvchilik funksiyasini bajaradi.³

Ta‘lim jarayonida ilg‘or pedagogik texnologiyalarni faol qo‘llash, ta‘lim samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. O‘quvchilarning fikr doirasi, ongi, dunyoqarashlarini o‘stirish, ularni erkin tinglovchidan erkin ishtirokchiga aylantirmoq nihoyatda muhimdir chunki o‘quvchilar dars mobaynida erkin ishtirokchiga aylansa ko‘proq ma‘lumotlarni eslab qoladi va uni amaliy qo‘llash haqida ham tushunchaga ega bo‘ladi. O‘qituvchi darsda boshqaruvchi o‘quvchilar esa, ishtirokchiga aylanmog‘i lozim. Ana shu vazifani uddalashda innovatsion faoliyat ustunligi ko‘p qirrali samara keltiradi. Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar tashkiliy usullari, o‘tkazish metodlariga ko‘ra o‘quvchi ehtiyojiga mos tushishi kerak. Chunki bunday darslar bola ruhiyatiga yaqinroq

³ Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijodkorlikka o‘rgatishda Xorijiy tajribalardan foydalanish metodikasi(o‘qish va ona Tili o‘qish savodxonligi darslari misolida /Sadriddinova Zulfiya Mirzaliyevna//FARS publishers Volume-11| Issue-6| 2023 Published: |22-06-2023|

bo‘ladi. O‘quvchilarning o‘quv materiallarini o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqishi, xohish va istaklarini o‘qituvchi uyg‘otishi va bu bolalar uchun motivatsiya bo‘lishi, bu o‘qituvchi va o‘quvchilarning o‘zaro ichki yaqinlashuvi bo‘ladi desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Ta‘lim sifati va samaradorligini oshirish yo‘lida xorijiy ilg‘or tajribalarni o‘rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega. Bu borada O‘zbekiston Respublikasida qo‘yilayotgan amaliy qadamlarga xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarning tashkil etilishi to‘g‘risida hukumat qarorining qabul qilinishi. Ta‘lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasidek (IEA) nufuzli tashkilot bilan hamkorlik aloqalarining yo‘lga qo‘yilishini misol sifatida keltirish mumkin. O‘quvchilarning axborotni mustaqil topish, qayta ishlash, xulosa chiqarishga o‘rgatish orqali intellektual salohiyatini oshirish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) dan foydalanish tavsiya etiladi. AKT o‘quv mashg‘ulotlarida musiqa, animatsiya yordamida estetik va emotsional muhit yaratish, ko‘rgazmalarning rang-barangligini ta‘minlash, yirik miqdordagi didaktik materiallarni qamrab olish, keng hajmdagi mashqlarni bajarish, o‘quvchilar bilan individual ishlash imkonini beradi. Natijada sinfda do‘stona va hamkorlik muhiti vujudga kelib, o‘g‘il-qizlarning o‘qish va o‘rganish faoliyati jadallashadi. Biz innovatsion metodikalarni ona tili darslarida korib o‘tsak, ona tili fanini o‘qitishning asosiy vazifasi – o‘quvchi shaxsini fikrlashga, o‘zgaralar fikrini anglashga, o‘z fikrini og‘zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish; o‘quvchilarda grammatikada oid o‘zlashtiriladigan bilimlar (fonetika, leksikologiya, so‘zning tarkibi, so‘z yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv, imlo, tinish belgilari, nutq uslublariga oid tushunchalar)ni rivojlantirish hamda ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda to‘g‘ri va ravon bayon eta olish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Boshlang‘ich ta‘limning ona tili o‘quv dasturi o‘quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 – yil 6-apreldagi “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limining davlat ta‘lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida” gi qarori bilan tasdiqlangan Umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standarti hamda ona tili fani bo‘yicha malaka talablari asosida tuzilgan. Mazkur o‘quv dasturida bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri bo‘lgan 1-4 sinf o‘quvchilarida tayanch hamda fanga oid (nutqiy va lingvistik) kompetensiyalarning elementlarini shakllantirish ko‘zda tutilgan.⁴

O‘quv jarayonini faollashtirish va yanada takomillashtirish maqsadida xorijiy tajribalarni amalda qo‘llashimiz bizga har xil ko‘nikmalar beradi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Bulardan biri CRADLE o‘qitish metodikasidir.

CRADLE o‘qitish metodikasi Yevropa Ittifoqining Erasmus dasturi doirasida 2-asosiy harakat – Innovatsiyalar va ilg‘or tajribalar almashinuvi bo‘yicha hamkorlik bo‘yicha ishlab chiqilgan bo‘lib, u o‘quvchilar uchun ta‘minotni yaxshilash va innovatsion tajribalarni almashish maqsadida tashkilotlarga hamkorlik qilish imkonini berishga qaratilgan. Bu boshlang‘ich maktablar uchun uch tomonlama yo‘naltirilgan o‘qitish metodologiyasi bo‘lib, o‘zaro kurslar, faoliyatga asoslangan, o‘quvchiga yo‘naltirilgan, izlanishli o‘qitish va o‘rganish yondashuvidan foydalanadi.

⁴ Boshlang‘ich ta‘limda xorijiy ilg‘or tajribalar va zamonaviy texnologiyalarning o‘rni/ Xasanova Kamola Ergashboy qizi// www.pedagoglar.uz

U turli xil o‘quv dasturlari va o‘quv natijalariga tegishli mavzular asosida mazmunli dars tsikllarini yaratish modelini taqdim etadi. Natijada, o‘qituvchilar o‘zlarining o‘quv dasturlarida tanlangan mavzu bo‘yicha rivojlanayotgan bir qator darslarni rejalashtirishlari va darslarini ushbu mavzuni qo‘llab-quvvatlovchi va qo‘llab-quvvatlovchi harakatlar ketma-ketligi sifatida tashkil qilishlari mumkin. Darslar tadqiqot, muammolarni hal qilish, prototiplash, harakat va aks ettirishga e‘tibor qaratgan holda Dizayn fikrlashdan ilhomlangan chiziqli to‘rt bosqichli jarayonda davom etadi.

CRADLE metodikasi o‘quvchilarning qiziqishi va tashabbuskorligini o‘quv jarayonining markaziga qo‘yadi. U muammoni hal qilish, shaxsiy mas‘uliyat, ijtimoiy mas‘uliyat, qiziquvchanlik, muloqot va hamkorlik kabi asosiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam berishga intiladi, bularning barchasi o‘z-o‘zini samaradorlik va qiymat yaratishga olib keladi. O‘z tabiatiga ko‘ra, metodologiya ta‘limdagi konstruktivizm doirasida ta‘riflanganidek, talabaga yo‘naltirilgan ta‘lim va amalda o‘rganish tamoyillariga qo‘shiladi. Ushbu tizim o‘quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlarini ta‘lim jarayonining markaziga qo‘yadi. Biz bu loyihadan ona tili va o‘qish savodxonligi darslari misolida ham qo‘llab ko‘rishimiz kerak. Va bundan biz yaxshi samara olamiz.

Xulosa qilib aytganda, didaktik o‘yinlar, interfaol uslublar, ta‘limiy mashqlar, yangi-yangi metodlar barchasi o‘quvchini yangi mavzuni puxta o‘zlashtirishga va ta‘lim sifatini oshishiga xizmat qiladi. O‘quv jarayonida motivatsiyadan foydalanish va rag‘batlar berish ham, albatta, innovatsion yondashuvda juda qo‘l keladi. Har bir o‘qituvchi darslarga innovatsion yondashib, yangi zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanib darslar o‘tsa bu o‘z natijasini, shu bilan birgalikda xorijiy loyihalardan ham foydalanib darslar tashkil qilish ham yaxshi samara beradi. Mustaqil O‘zbekistonimiz kelajagi bilimli, mustaqil fikrlaydigan tadbirkor va tashabbuskor kadrlarga bog‘liq. Ular esa maktablarda tarbiyalanadi. Xitoy ixtirochilaridan biri Masaru Ibuka mashhur “Uchdan keyin kech” kitobida yozganidek: “bolaning miyasi cheksiz miqdordagi ma‘lumotlarga ega bo‘lishi mumkin”.⁵ Yana shunga e‘tibor qaratish kerakki, 6-7 yoshdagi bolalar ma‘lumotlar ma‘nosini tushinib emas, uni mexanik tarzda yodlaydi. Shuning uchun ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga tilni o‘rgatishni grammatik tushuncha berishdan emas aksincha, tushunchalarni soddaroq qiziqarli tarzda bola miyyasiga singdirilsa bolada tushuncha kengayadi. Aks holda o‘rgatishning dastlabki qadamidanoq bolani charchatish va o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini susaytirib qo‘yish mumkin. Chunki boshlang‘ich sinfdagi o‘quvchilarga ona tili va o‘qish fanlarini ozlashtirish biroz qiyin bo‘lishi shu bilan birga mas‘uliyatli vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни (2020 йил 23 сентябрь, ЎРҚ-637-сон) // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон // <https://lex.uz/docs/5013007>
2. Ona tili va o‘qish savodxonligi. 1-qism [Matn]: darslik 1-sinf uchun / I.Azimova [va boshq.]. – T.: Respublika ta‘lim markazi, 2021. – 104 b.

⁵ Masaru Ibuka. “Uchdan keyin kech” [N.N.Hamidulla qizi tarjimas]. – T.: “Akademnashr”, 2019. – 258 b

3. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijodkorlikka o‘rgatishda Xorijiy tajribalardan foydalanish metodikasi(o‘qish va ona
4. Tili o‘qish savodxonligi darslari misolida /Sadriddinova Zulfiya Mirzaliyevna//FARS publishers Volume-11| Issue-6| 2023 Published: |22-06-2023|
5. Boshlang‘ich ta‘limda xorijiy ilg‘or tajribalar va zamonaviy texnologiyalarning o‘rni/ Xasanova Kamola Ergashboy qizi// www.pedagoglar.uz
6. Masaru Ibuka. “Uchdan keyin kech” [N.N.Hamidulla qizi tarjimasi]. – T.: “Akademnashr”, 2019. – 258 b
7. Sadriddinova Zulfiya. (2024). BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARNING IJODIY FAOLIYATINI TASHKIL ETISH-DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(1), 188–193. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/644>
8. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O ‘QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O ‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
9. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O ‘QISH SAVODXONLIGINI O ‘RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.
10. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 1(2), 78–83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>
11. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoiit/article/view/79>
12. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.